

УДК 13.1:091

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ

Захожсай З. В. ©

*Кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії,
політології та українознавства Київського національного
університету технологій та дизайну.*

Аналізується діяльність політичних партій в Східній Галичині, які в умовах окупаційної польської влади боролися за соборну українську державу.

Ключові слова: *Східна Галичина, окупаційна влада, громадсько-політичний рух, український народ.*

Політичне життя на західноукраїнських землях в міжвоєнний період ХХ століття позначений напруженою боротьбою. На відміну від радянської України, де право на існування мала тільки одна партія, у Східній Галичині, в умовах окупаційної польської влади, діяло ряд політичних партій, в яких брали участь різні верстви населення. Польська держава була шовіністичною до всього українства, але попри все намагалася керуватися засадами демократії, хоч і не завжди успішно. Та найголовніше — існував громадсько-політичний рух, який виборював у протистоянні з окупаційною владою більш чи менш успішно права для українського народу. Все суспільно-політичне життя західних українців було об'єднане однією метою — створення держави Україна. І хоч погляди на майбутнє України, у великій мірі, збігалися, проте на засоби його досягнення різнилися, а подекуди були й протилежними.

На політичне життя впливали не тільки політика Польщі, а й значною мірою ставлення до проблеми Східної Галичини великих європейських держав, а також ситуація в СРСР. Можна чітко прослідити як змінились настрої українців після рішення Ради послів Антанти від 14 березня 1923 року, яке затверджувало на двадцять років належність Східної Галичини до Польщі. Тоді, вся українська громадськість перейшла в опозицію до Польської держави. Національний провід — Українська Національна Рада та українська сеймова Репрезентація — направив офіційні протести Раді послів у якому зазначалось: «На протязі всього

свого історичного життя український нарід з непереможною силою змагав до повного з'єднання всіх етнічних українських земель в єдину Українську Державу, а з особливою силою се змагання виявилось в часи останні. Тож усяка спроба, всякий чин сторонніх сил, що має своїм завданням загальмувати те змагання, розділити землі українські є насильством над українським народом, санкціонувати котре він ніколи не згодиться...» [9, с.51–52].

Змінювались і радянські настрої в залежності від подій в СРСР: від прихильності до в період НЕПу та політики українізації до краху комуністичних ідей в 30-х роках — періоду голодомору та репресій.

Політичний рух на західноукраїнських землях мав три течії: легальні партії, націоналістична (підпільна) та комуністична, які в різній мірі протистояли наступові окупаційних польських властей. В перші роки анексії Східної Галичини до 1923 р. українські партії (УРП, УПНР, УНГП, УПП, УСДП), знаходилися на напівлегальному становищі. Їх програми, матеріали з'їздів, резолюції — різнилися у підходах та поглядами від центристських до радикальних, але мета єдина і втілювалась в трьох містких словах: незалежність, соборність, демократія.

Українська народно-трудова партія (УНТП) була по суті ліберальною партією і виступала за конституційну демократію. Провідними діячами були Володимир Бачинський (голова), Володимир Охримович, Федь Федорців, Тит Войнаровський, Степан Баран. Партія контролювала щоденну українську газету «Діло», вважала себе надкласовою партією. Її соціальну базу становили заможне й середнє селянство, дрібні власники в містах, українська інтелектуальна еліта.

Українська християнсько-суспільна партія (УХСП) представляла консервативний напрям української думки. Користувалася підтримкою греко-католицького духовенства, проте була нечисленною і не відігравала важливої ролі. Провідними діячами партії були Олександр Барвінський, Кирило Студинський, Юліан Дзерзовський.

Демократичний соціалізм в Східній Галичині був представлений двома партіями: соціал-радикальною (УСРП) та соціал-демократичною (УСДП). Радикальна партія найдавніша з усіх українських партій, заснована ще у 1890 р. Іваном Франком та Михайлом Павликом. Соціалізм УРП був не марксистським, а народницьким, близьким до ідеології російських та українських есерів. Радикали висували на перший план національно-визвольні завдання, від їх здійснення залежала реалізація соціальної програми, зокрема зрівняльний розподіл землі між селянами.

Після поразки ЗУНР партія фактично розпалася. З 1920 р. йшов процес відбудови партії. На чолі радикалів стояли такі ветерани національно-визвольного руху як Лев Бачинський (голова), Кирило Трильовський, Іван Макух, Дмитро Ладика.

Партія об'єднувала близько 20 тис. членів, переважно селян, сільсько-господарських робітників, але осереддям організації були представники інтелігенції, українські кооперативи, освічені селяни, які тримали власне господарство. Схиляючись до справедливої аграрної реформи — поділу земель між селянами, обмеження приватної власності, відокремлення церкви від держави, радикали в той же час виступали за незалежність України від Польщі, СРСР чи будь-яких інших держав і зв'язували вирішення соціально-економічних проблем з досягненням самостійності. На виборах 1928 р. ця партія отримала 280 тис. голосів [8. с.377].

УСДП після падіння ЗУНР переживала процес політичної еволюції в бік радянофільства та більшовизму і в 1923 р. потрапила під вплив комуністів і стала фактичною «прибудовою» до КПЗУ, що призвело до заборони партії в 1924 р. У 1929 р. УСДП відновила свою діяльність, але вже незалежно від комуністів. Орієнтувалися в основному на міське робітництво. Її лідерами були Лев Ганкевич і Володимир Старосольський. Партія стояла на платформі європейської соціал-демократії, засуджуючи більшовицьку тактику будівництва соціалізму. Проте вплив її залишався незначним.

Перелічені партії стояли на платформі боротьби за самостійну Українську Державу. На початку 20-х років вони вважали, що спершу треба домогтися самостійності для Східної Галичини, яка найбільше дозріла до незалежності. У лютому 1920 р. УНТГ, УРГ, УСДП і УХСП прийняли спільну декларацію, в якій заявили, що стоять за державну самостійність Галичини, Буковини і Закарпаття. На початку 1921 р. в Галичині утворилася Міжпартійна рада, яка об'єднала всі чотири головні українські партії (незабаром УСДП перестала брати участь у її діяльності). Її очолив член християнсько-суспільної партії професор Кирило Студинський. Українські партії заявили, що не визнають Варшавського та Ризького договорів, за якими споконвічні українські землі передано до Польщі.

Необхідність єдиного фронту українських демократичних сил у боротьбі з масовим наступом польського шовінізму призвела до виникнення в 1925 р. на базі Народно-трудової партії та деяких інших дрібних політичних груп центристського спрямування

Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), яке стало найвпливовішою серед легальних партій. До 1939 р. УНДО залишатиметься найповажнішою західноукраїнською партією, речником і визнанням у світі репрезентатором усього краю. Програма об'єднання проголошувала боротьбу за конституційну демократію, та здобуття Соборної і незалежної Демократичної Української Держави легальним парламентським шляхом. Чітка, однозначна і непохитна позиція викладена в декларації від 1925 р. «УНДО стверджує, що Галичина з Лемківщиною, Волинь з Поліссям і Холмщина з Підляшшям мають відмінний український характер, що це історична і сучасна неподільна власність українського народу та що згідно з принципом про самовизначення народів і непередаваними, а навпаки відновленими змаганнями українського народу ці землі є вповні управлені здійснити своє природне право...

УНДО обстоюватиме й розбудовуватиме одноцільний український національний фронт, змагаючи до культурної, економічної і політичної уніфікації української нації.

У практичній діяльності УНДО організовуватиме селянські, робітничі і міщанські маси з метою перетворити їх на політично свідомі та економічно сильні й незалежні соціальні групи. З цією метою УНДО, обстоюючи в принципі приватну власність, буде боротися за перехід землі в руки нашого селянства, особливо в руки малоземельного й безземельного, без дальшого відшкодування — уважаючи, що селянські маси своєю майже безвідплатною працею на протязі століть уже давно заплатили за великовласницьку землю. Поряд із тим УНДО велику увагу кластиме на поширення кооперативного руху...

З тією метою УНДО буде боротися за збереження дотеперішніх здобутків робітничої класи, за їх утвердження та за здобутки нових. Одним словом: УНДО буде боротися за політичне, економічне й культурне розкріпощення та подвигнення українського народу» [9, с.114–115].

Таким чином, об'єднання стало на шлях парламентаризму, боротьби за здобуття автономії для Галичини, але й не відкидало гасло боротьби за самостійну соборну українську державу. На виборах у 1930 р. за УНДО проголосували близько 656 тис. виборців, що дало можливість зайняти 17 місць у польському сеймі [11, с.51]. Найвидатнішими лідерами партії були Дмитро Левицький, Василь Мудрий, який у 1935 р. обійняв посаду віце-міністра сейму, Стефан Баран, Остап Луцький, Мілена Рудницька, Іван Кедрин та інші.

Оскільки більшість українських діячів, переважно представники інтелігенції та духовенства належали до УНДО, вона була партією західноукраїнського «істеблішменту». Її члени контролювали українські фінансові, кооперативні та культурницькі установи. Партія видавала популярну щоденну газету «Діло» (5 тис. примірників), політичні тижневики «Свобода», «Неділя» і декілька регіональних видань. Під її впливом були культурно-освітні, культурно-екологічні та кооперативно-господарські товариства й організації: «Просвіта», «Рідна школа», Союз українок, «Пласт», «Луг», «Сільський господар», Ревізійний Союз Кооператив, Центросоюз «Дністер».

Відносно гнучка за своєю тактикою, ця партія вдалася до спроб нормалізації україно-польських стосунків. Завдяки курсу партії, уряд Польщі пішов на ряд поступків: вийшли на волю більшість в'язнів з концтабору в Березі-Картузькій, припинилось переслідування православного духовенства, отримали фінансові позики українські економічні установи, зокрема, банк «Дністер» та «Українська ощадниця» [2, с.90].

Слід відмітити, що поруч з українським політичним рухом ширився єврейський політичний та національний рух. Чисельними партіями в Західній Україні були Бунд, Пуалей Ціон, а також різноманітні сіоністські угруповання. Бунд, на відміну від сіоністів, які мали на меті емігрувати і створити державу в Палестині, активно співпрацював з українськими соціалістами. Бундівці виступали за спільну боротьбу українців і євреїв за створення соціал-демократичної держави.

Після закінчення громадянської війни частина західноукраїнського суспільства схилилася до возз'єднання з радянською Україною. Найактивніше за це виступали комуністи, які в Галичині були об'єднані в комуністичну партію Західної України (КПЗУ), засновану ще в 1919 р. Комуністи вважали, що єдиний шлях до соціального та національного визволення — це соціалістична революція. Оскільки в Польщі комуністична діяльність була заборонена, КПЗУ перебувала в підпіллі. Легальним прикриттям комуністичної діяльності стало Українське селянсько-робітничє об'єднання («Сельроб») та деякі інші організації. Сельроб у 1928 р. налічувало близько 10 тис. членів і на виборах набрало близько 240 тис. голосів і одержало 13 місць у сеймі. КПЗУ в 1930 р. налічувала понад 4 тис. членів, майже половину з них становили українці, решту поляки та євреї [3, с.196]. Попри маріонетковий характер відносин з комуністичними органами радянської влади КПЗУ відстоювала деякі позиції національного питання.

У 1927–1928 р. у західноукраїнському відбувся розкол. ЦК КПЗУ виступив на захист О. Шумського, який намагався українізувати КП (б)У. За це генеральний секретар ЦК КП (б)У Лазар Каганович звинуватив керівників КПЗУ Йосипа Крілика (Васильківа), Романа Кузьму (Турянського) та інших у зраді і довів справу до виключення «групи Василькова — Турянського» з Комінтерну. Це призвело до глибокої кризи в КПЗУ та «Сельробі». Проти подій в СРСР кінця 20-х початку 30-х років — колективізації, репресії, голодомор протестували керівники партії (Крілик, Кузьма, Г. Іваненко, М. Заячківський, В. Попіль, Т. Стасюк, Й. Букіпований та інші) — тому були викликані в Радянську державу і знищені за сфабрикованими справами. Таким чином, навіть прибічники комуно-більшовицьких ідей не зберігали деяку самостійність і не слідували сліпо імперським ідеалам.

Попри те, що західноукраїнські партії в 20–30-х роках в Східній Галичині і проголошували утворення незалежної соборної держави домогтися мети не було шансів. Безперспективність спроб парламентським шляхом захистити право на самовизначення з одного боку, крах про радянських ілюзій — з другого, штовхали частину західних українців, передусім молоде покоління до полуків третього шляху.

Ще влітку 1920 р. в Празі групою колишніх старшин січових стрільців, які прагнули продовжувати збройну боротьбу проти окупантів засновано *Українську військову організацію (УВО)*. З липня 1921 р. на чолі організації став полковник Євген Коновалець. В одній з пропагандистських брошур УВО проголошувало себе «революційною організацією, якої основним завданням є пропагувати думку загального революційного зриву Українського Народу з остаточною метою створити власну національну самостійну і з'єдинену Українську державу» [6, с.34]. Однак УВО не обмежувалася пропагандою. Вона здійснила низку терористичних актів: невдалий замах на Степана Федака, на начальника польської держави Юзефа Пілсудського, підпали польських поміщицьких маєтків, напади на поліцейні установи тощо.

У лютому 1929 р. у Відні відбувся I Конгрес українських націоналістів, який створив ОУН, що об'єднала всі націоналістичні організації західноукраїнських земель. Це об'єднання ставило перед собою наступні завдання:

«1) Беручи ідею Української Самостійної Соборної Держави (УССД) в підставу свого політичного діяння, та не признаючи всіх тих міжнародних актів, умов і установ, що стан українського національно-

державного розірвання створили та закріпили, Організація Українських націоналістів ставить себе в категоричне протиположення до всіх тих сил, своїх і чужих, які в цьому становищі українських націоналістів активно чи пасивно протиставляється, та протидіятиме всяким політичним заходам одиниць і колективів, що будуть являтися відхиленням від повищих засад.

2) Не обмежуючись в своїй діяльності на той чи інший термін, але змагаючи до опанування української національної дійсності на всіх українських землях та на чужих теренах, заселених українцями, ОУН веде політику державництва без придавання їй партійного чи якого-небудь іншого суспільно-групового характеру та в прямій послідовності протиставляє її всім партійним та класовим угрупованням з їх методами політичної праці.

3) Опираючись на творчі елементи українського громадянства та об'єднуючи коло українського національного ідеалу, ОУН ставить собі за завдання уздоровити внутрі нації відносини, викликати в українському народі державотворчі зусилля, розгорнути українську національну силу на всю її ширину й таким чином забезпечити великій українській нації відповідне місце серед інших народів світу [5, с.65–70].

Таким чином, ОУН ставила перед собою великі завдання, які передбачали створення власної держави, яка б охоплювала всю етнічну територію України та виростила народ у націю, навчаючи його державності.

Певна частина галицької молоді добачала єдиний сенс життя у боротьбі за державність з фундаменталістським завзяттям. Любомир Гірняк писав: « ОУН була тією кузницею, яка гартувала молодь вогнем найвищої любові до своєї поневоленої Батьківщини і таким же вогнем ненависти до всіх її окупантів» [3, с.279].

Метою діяльності ОУН ставила утворення самостійної держави на основі приватної власності в обмежених розмірах, багатуокладної (як приватної, так і кооперативної) економіки. Заради досягнення цього члени ОУН зобов'язалися працювати в усіх органах і організаціях, проникати в усі сфери життя. Для розширення свого впливу ОУН проникала в різноманітні господарські, освітні та молодіжні організації, влаштовувала масові політичні демонстрації, студентські протести, бойкотування польських товарів, видавала численні газети й брошури, енергійно поширювала свої ідеї серед студентів, селян і робітників Галичини та Волині. Протягом 30-х років продовжувала «війну» з польським режимом, здій-

снюючи напади на урядові заклади та поштові контори, щоб здобути кошти для своєї діяльності, організовуючи акції саботажу щодо державної власності та вбивства. Але ОУН (як і УВО) не вважала насильство й терор за самоціль. Її члени були переконані, що революційними засобами ведуть національно-визвольну боротьбу і безпосередня мета такої тактики полягала в тому, щоб переконати українців у можливості опору й тримати українське суспільство в стані «постійного революційного бродіння». Про розвиток концепції «перманентної революції» сказано в виданні інтегральних націоналістів у 1930 р.: «Шляхом індивідуального терору та окремих масових виступів ми захопимо широкі верстви населення ідеєю визволення і залучимо їх в ряди революціонерів... Тільки безперервно вдаючись до нових акцій, ми зможемо підтримати і розвинути постійний дух протесту проти властей та зберегти ненависть до ворога... Люди не звикають до своїх кайданів, не призвичаюються жити у ворожому суспільстві» [1, с. 85]. Ідею створення суверенної самостійної держави ОУН пронесла протягом усієї своєї діяльності.

Проте, незважаючи на наявність політичних партій та спільної мети, через неузгодженість дій, амбіції лідерів не було досягнуто бажаного результату. Та їх досвід, спроможність боротися за права українців в чужій державі може слугувати добрим прикладом для нащадків.

Література:

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух.— Дрогобич, 1994.— 192 с.
2. Бойко О. Історія України у ХХ ст.— Ніжин, 1994.— с. 90.
3. Гіряк Л. На стежках історичних подій.— Нью Йорк, 1979.— 379 с.
4. Грипак Я. Нарис історії України.— К., 1996.— 360 с.
5. Ленкавський Степан. Український націоналізм. Твори.— Т. 1.— С. 65–70.
6. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968.— Т. 1.
7. Пахаренко В. Віті єдиного древа//Дзвін.— № 12.— 1991.— С. 81–91.
8. Субтельний О. Україна: історія.— К., 1991.— 512 с.
9. Українська суспільно-політична думка в 20-му столітті. Документи і матеріали в 3 томах.— Т. 2.— К., 1983.

10. Федевич К. Галицькі українці у Польщі 1920–1939.— К., 2009.— 280 с.
11. Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30–50-ті роки ХХ ст.— Луцьк, 1995.— С. 51.

Захожай З. В. Политическая жизнь Восточной Галичины в междувоенный период ХХ столетия.

Анализируется деятельность политических партий в Восточной Галичине, которые в условиях оккупационной польской власти сражались за независимое украинское государство.

Ключевые слова: *Восточная Галичина, оккупационная власть, гражданско-политическое движение, украинский народ.*

Zakhozhay Z. V. Political life of East Galychina is in an intermilitary period of ХХ age

The article is devoted to the activities of the Ukrainian political parties in Eastern Galicia, which were fighting for the cathedral Ukrainian state being under the occupation of the Polish authorities.

Keywords: *Eastern Galychina, occupation authorities, civil and political movement, Ukrainian people.*